

YAKIN TARİHİMİZLE İLGİLİ BİR BELGE :
ESAD FUAD TUGAY'IN İNGİLTERE BAŞBAKANI
BALFOUR'A YAZDIĞI MEKTUP

ŞADAN KARADENİZ

Birinci Dünya Savaşı ve bu savaşı izleyen Türk Kurtuluş ve Ulusal Bağımsızlık Savaşı yıllarında önemli yurt içi ve yurt dışı görevlerde bulunmuş olan diplomat, yazar ve gazeteci Esad Fuad Tugay, 15 Aralık 1920 tarihinde, İngiltere Başbakanı Balfour'a, İngiliz başdelegesi olarak, Milletler Cemiyeti (*Cemiyet-i Akvam*)'nin birinci Genel Kurul toplantısı sırasında, 22 Kasım 1920'de yaptığı konuşmayı eleştiren bir mektup yazmış, bu mektubun birer kopyasını Milletler Cemiyeti delegelerine de göndermiştir. Yakın tarihimize bir bakıma ışık tutan bir belge niteliği taşıması nedeniyle üzerinde durulmaya değer bulduğumuz bu mektubu yayımlama hazırlıkları içindeyken, E. F. Tugay'ın, 31 Temmuz 1973'te, 89 yaşında, İstanbul'da vefat ettiğini üzüntüyle haber aldık. Ömrünün son günlerinde, söz konusu mektubun, *Belleten*'in, Cumhuriyet'in 50. kuruluş yıldönümüne adanan özel sayısında yer almasını sevinçle karşılayan E. F. Tugay'ın anısını saygıyla anıyoruz.

* * *

E. F. Tugay, "Deli" lakabıyla anılan Fuad Paşa'nın¹ oğludur. Dedesi, İncirköylü Hasan Re'fet Paşa, huzur hocalarından Şakir Efendi'nin aracılığıyla Saray hasekileri arasına katılmış, ordunun yenileştirilmesi sırasında yüzbaşı olmuştur. 1839'da Osmanlı ordusu, Nizip'te Mısır ordusu ile çarpışırken, Hasan Re'fet Bey, binbaşı rütbesiyle Ağa Hüseyin Paşa'nın yaveriydi. O sıralar yaver karşılığı

¹ Fuad Paşa ve ailesi hakkında geniş bilgi, Esad Fuad Tugay'in kardeşi Ahmet Hulûsi Tugay'ın eşi ve ünlü Osmanlı kumandanlarından Mahmut Muhtar Paşa'nın kızı olan Emine Fuad Tugay'ın şu eserinde bulunmaktadır: *Three Centuries. Family Chronicles of Turkey and Egypt. With a foreword by the Dowager Marchioness of Reading*. London, 1963.

olarak Fransızca “*aide de camp*” deyimini kullanılıyordu. Ağa Hüseyin Paşa'nın, dili dönmediği için, yaverlerini, bu arada Hasan Re'fet Beyi, “Dukkan bey” diye çağırıldığı söylenir. Bir aralık terfi ederek İzmir redif alayı komutanlığına atanan Hasan Paşa, daha sonra Mısır'a gönderilmiş, burada kaldığı süre içinde ferikliğe yükselmiş, Cebel-i Lübnan ayaklanmasının bastırılmasında gösterdiği yararlıktan ötürü Sudan valisi olmuştur. İstanbul'a döndükten sonra, 1887'de müşir rütbesini almıştır.

İncirköylü Hasan Paşa'nın oğlu Fuad Paşa, 1293 (1877-78) Osmanlı-Rus savaşında gösterdiği yararlıklarla tanınmış, II. Abdülhamid döneminde dürüst ve özgürce davranışlarıyla halkın sevgi ve saygısını kazanmış bir kişidir. Hasan Paşa'nın Mısır'da bulunduğu sırada doğmuş olan Fuad Paşa, ilk öğrenimini Mısır'da, orta öğrenimini İstanbul'da yapmıştır. Hasan Paşa'nın yeniden Mısır'a gönderilmesi üzerine, Fuad Paşa, Abbasiye okuluna girmiş, süvari subayı olarak okulu bitirdikten sonra, aynı okulda ders vermiştir. Mısır'da albaylığa yükselen Fuad Paşa, 1869'da İstanbul'da Dâr-ı Şûra-i Askeriyye'ye atanmış; 1872'de liva (general) rütbesiyle Irak'ta patlak vermiş olan Hemavend aşireti ayaklanmasını bastırmak için Kerkük'e gönderilmiştir. İki yıl sonra Yanya fırka komutanlığına atanan Fuad Paşa, 1876'da İşkodra ayaklanmasını bastırmakla görevlendirilmiş; Karadağ savaşında gösterdiği yararlıktan ötürü Tuna ordusuna nakledilmiş; 1293 Osmanlı-Rus savaşında büyük başarıları görülmüş, Osmanlı kuvvetleri dağılınca fırkasını düzenli bir biçimde geri çekmiş; bu savaşlardaki başarılarından ötürü, 1878 yılında müşir rütbesiyle başkomutan yardımcılığına atanmıştır. Antlaşma'nın imzalanmasından sonra, Rusların Rumeli'de boşaltacakları toprakları ordu ile işgal etmek için gönderilen Fuad Paşa, daha sonra yaver-i ekrem'liğe atanmış, ardından da olağanüstü elçi olarak Avusturya ve Rusya'ya gönderilmiştir. Abdülhamid döneminin ilginç şahsiyetlerinden biri olan Fuad Paşa, Abdülhamid'in siyasetini kimseden çekinmeksizin uluorta eleştirdiği için “Deli Fuad Paşa” diye anılıyordu. Davranışlarıyla Abdülhamid'in kuşkusunu uyandırmış; Damat Mahmut Celâleddin Paşa'nın Avrupa'ya kaçması dolayısıyla ünlü hafiye Fehim Paşa, Padişah'a karşı, Fuad Paşa'nın da katıldığı bir gizli örgüt kurulduğu yolunda ihbarda bulunmuş, bir gün Fuad Paşa'nın evini gözetlerken, Fehim Paşa'nın hafiyeleriyle Fuad Paşa'nın adamları arasında çarpışma olmuş, bir kaç kişi vurulmuştu. Bunun üzerine,

Fuad Paşa, devlet memurlarına karşı koyduğu gerekçesiyle Divan-ı Harb'e verilmiş, idama mahkûm edilmiştir. Ancak, Abdülhamid, bu cezayı sürgün cezasına çevirmiş; rütbe ve nişanları sökülerek Şam'a sürülen Fuad Paşa, orada altı yıl gözetim altında yaşadıkdan sonra, 1908'de Meşrutiyetin ilânı üzerine İstanbul'a dönerek Âyân Meclisi üyesi olmuştur. Balkan Savaşı bozgununun ardından, Askerî Meclis'te, düşmanı Çatalca'da durduracağını söyleyen ve o sıralarda 77 yaşında olan Fuad Paşa, Sazlıdere savunma hattını kurmuştur. 1915 yılında, olağanüstü bir heyetin başkanı olarak Berlin ve Viyana'ya gönderilmiş, Millî Mücadele'ye yaşının ve durumunun elverdiği oranda yardımcı olmuştur.

Esad Fuad Tugay, 1884 yılında İstanbul'da Çamlıca'da doğdu. İlk öğrenimine Kuşdili'nde başladı ve 1902 yılında Saint Joseph okulunu bitirdi. Son sınavını verdiği gün, rıhtımdan geçerken, yabancı bir gemiyle Avrupa'ya kaçacağı sanılarak tutuklandı. 15 günlük hapis cezasını doldurduktan sonra iki yıl gözetim altında bulundurulmuş E. F. Tugay, bu süre içinde, zamanını yabancı dil öğrenmeye, kendini yetiştirmeye adanmıştı. 1905 yılında Robert College'e girdi. Beşinci yılın sonunda, garip bir rastlantıyla, gene Galata rıhtımından geçerken bir kez daha tutuklandı. Üç hafta alakonduktan sonra, sözde bir hastalık nedeniyle evinde gözaltına alındı. Altı ay, yalnız kadınlarla görüşmesine izin verildi. Kadın öğretmenlerin yardımıyla, Almanca, hukuk vb. çalışarak diplomatik mesleğine hazırlandı. 1909 yılında hariciye sınavını başarıyla verdi. Altı ay sonra, ikinci kâtip olarak Petersburg elçiliğine² atandı. İki yıl Rusya'da kaldıktan sonra Atina'ya gönderildi. Balkan Savaşı patlak verince, Atina'dan İstanbul'a döndü. Bu kez, üç ay süreyle Tahrirat-ı Hariciyye dairesinde çalıştı. Ardından Sadaret tercümanlığı'na geçti. Üç sadr-ı a'zamın (Mahmud Şevket Paşa, Said Halim Paşa ve Talât Paşa) tercümanlığını yaptı. Savaş boyunca, Talât Paşa ile birlikte Almanya, Avusturya, Bulgaristan'a gitti. İstanbul'a döndükten sonra, Rusya ve dört bağlaşıklık devlet (Osmanlı İmparatorluğu, Almanya, Avusturya ve Bulgaristan) arasında 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından, Antlaşma'nın, diplomatik ilişkilerin yeniden ku-

² G. K. Söylemezoğlu, 30 *Senelik Siyasi Hatıralarının Üçüncü Cildi, Kısım I* 1918-1922, İstanbul, Ülkü Matbaası, 1953, s. 133-134.

rulmasını öngören maddesi uyarınca Sovyet Rusya'ya elçi olarak atanan Galip Kemali (Söylemezoğlu)'nin başkanlığındaki heyete katılarak Moskova'ya gitti. 6 Temmuz 1918'de Almanya'nın Moskova Büyükelçisi von Mirbach'ın bir suikast sonucu büyükelçilikte öldürülmesi, bu olaydan sonra siyasî durumun gerginleşmesi ve Rusya'da doruk noktasına ulaşan iç karışıklıklar nedeniyle Alman ve Bulgar elçilerinin Rusya'dan ayrılmaları üzerine, G.K. Söylemezoğlu, İstanbul hükümetinin onayını alarak, hem bağlaşıklık devletlerle dayanışma içinde olduğumuzu göstermek, hem de durum hakkında hükümete bilgi vermek için 9 Ağustos'ta Rusya'dan ayrılırken, E.F. Tugay'ı maslahatgüzar olarak bırakmış; siyasî durumdan ötürü, E.F. Tugay, Moskova'da kalmıyarak, aynı gün Petersburg'a gitmiştir³. E.F. Tugay daha sonra Helsinki'ye atandı. Ancak, bir süre sonra eşinin⁴ hastalığı nedeniyle Berlin'e gitti. E.F. Tugay'ın Berlin'e gidişi, Almanya'nın kargaşalık dönemine (1918) rastlar. Daha sonra Berlin'den İsviçreye geçen E.F. Tugay, memuriyetten ayrılarak Lozan barışına değin, İsviçre'de gazetecilik yapmağa başladı. Kamuoyunu Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda aydınlatmak amacıyla sürekli olarak yazılar yazdı. Bu arada Hint ulusal akımıyla ilgilendi ve *Âlem-i İslâm* dergisi ile bağ kurdu. Hint ulusal akımı konusunda bir de Fransızca kitap yazdı (1922).

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Türkiye'ye dönen E.F. Tugay, 1927-34 yılları arasında Robert College'de fahrî olarak İslâm tarihi dersleri verdi. Çok iyi İngilizce, Fransızca ve Almanca bilen E.F. Tugay, çeşitli konularda kitaplar yazmıştır. Bunlar arasında, *Rusya Tarihi I* (İstanbul 1948) ve *Les Origines du Mouvement Nationaliste Indien* adlı kitaplarla; *Belleten*'de yayımlanmış olan "Rusların İstanbul ve Boğazlar hakkındaki gayeleri üzerine bazı hatıralar" ve "1877-78 Türk-Rus Savaşı'ndan sonra Balkanlarda durum" adlı makalelerini⁵ sayabiliriz⁶.

* * *

³ G. K. Söylemezoğlu, a.g.e., s. 133-134.

⁴ Emine Fuad Tugay'ın yukarıda adı geçen eserinde, 3. No.lu soy kütüğünde görüldüğü gibi, Esad Fuad Tugay, ünlü Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın soğundan gelen Ziba hanım (doğ. 1865) ile evliydi.

⁵ Bkz. *Belleten* XXXIII/130 (1969) 216-224 ve *Belleten* XXXVI/141 (1972) 16-30.

⁶ İncirköylü Hasan Paşa ve Fuad Paşa'nın yaşamöyküleri ile ilgili bilgileri, Emine Fuad Tugay'ın yukarıda adı geçen eseri ile İbrahim Alâeddin Gövsa'nın *Türk Meşhurları Ansiklopedisi* (s. 145 ve 188)'den, E. F. Tugay'ın yaşamıyla ilgili bilgileri ise kendisinden sağladık.

E.F. Tugay'ın, İsviçre'de bulunduğu sırada, İngiltere Başbakanı ve Milletler Cemiyeti'nde İngiliz baştemsalcisi olan Balfour'a yazdığı ve birer nüshasını Milletler Cemiyeti üyelerine gönderdiği mektup, daktilo ile ve "Yörük Mehmet" takma adıyla yazılmış olmasına rağmen, İngilizlerin kuşklarına yol açmıştır. Bu kuşku, E.F. Tugay'ın, daha önce gazetelerde İngiltere'nin tutumunu eleştiren yazılar yayımlamış olmasından ileri geliyordu. İsviçre hükûmetine ve polise başvuran İngilizler, E.F. Tugay'ın, Rusya'dan geldiği, Bolşevik olduğu ve kışkırtıcı davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle hakkında koğuşturma açılmasını istemişlerdir. E.F. Tugay'dan edindiğimiz bilgiye göre, günün birinde, Territet'deki evine çıkagelen Lozan Polis Müdürü, bir rastlantıyla oradan geçmekte olduğunu, E.F. Tugay'dan, arabasıyla Lozan'dan geçerken fazla sür'at yaptığı için kesilmiş olan 10 Frank'lık para cezasını almak için uğradığını söylemiş. Oysa, sonradan, polis müdürünün görünüşü kurtarmak için sözde araştırma yapmak üzere E.F. Tugay'ın evine gittiği anlaşılmış. Gerçekten de, polis müdürü, E.F. Tugay'la ilgili olarak düzenlediği raporda, söz konusu mektubun onun makinesinden çıkmadığını bildirmiş.

Kurtuluş Savaşı tarihimiz bakımından ilginç bir belge sayılabilecek olan bu mektubu ve İngiltere Başbakanı Balfour'un Milletler Cemiyeti'nde yaptığı konuşmayı, asılları ve Türkçe çevirileriyle birlikte yayımlıyoruz.

BALFOUR'UN KONUŞMASI⁷

Mr. BALFOUR (British Empire) - I understand there are two proposals before us for dealing with this most pressing question of the Armenian massacres, the one moved by Lord Robert Cecil and the other moved by the Honourable Representative of Belgium. Lord Robert Cecil has told us that he is prepared to withdraw his suggestion in favour of the Belgian amendment, and, if I am to speak

⁷ Société Des Nations, Actes de la Première Assemblée. Séances Plenières (Séances du 15 Novembre Au 18 Décembre 1920). Genève 1920 (Milletler Cemiyeti, Birinci Genel Kurul Toplantı Tutanakları - 15 Kasım - 17 Aralık 1920 Tarihlerinde yapılan Toplantılar), Cenevre 1920, s. 187 - 200'den alınmıştır.

Bu metni sağlayan Birleşmiş Milletler Kitaplığı (Cenevre)'na teşekkür ederiz.

my mind on this subject, I entirely agree with Lord Robert. I think with M. Branting that it is the second proposal, or the first proposal as modified by the second, which is the one which the Assembly ought to adopt.

M. Tittoni has already explained the great anxiety which the Council of the League has felt throughout to find some method of dealing with this tremendous problem, and he has also briefly adverted to the difficulties with which the Council have been faced. These difficulties, indeed, are of the most serious kind, and I am of opinion that if the Assembly can find a method of overcoming difficulties which so far have foiled the Council, they will speak with especial authority. There are special grounds for desiring their intervention in this matter.

Consider, if you will, for a moment not the general need for helping the Armenians if we can, but the practical difficulties which lie in the way. Good intentions by themselves are perfectly useless unless means can be found for carrying them into effect. I hope my colleagues at the Assembly will notice that one of the most serious difficulties which the Council have had to face, and which, in its turn, the Assembly will have to face, is that the machinery of the League, as embodied in the Covenant, was not contrived to deal with the sort of situation with which we are confronted in Armenia.

The condition of things which the framers of the Covenant had specially in view were organised States with clearly marked frontiers open to the action of the public opinion of the civilised world, and in the last resort open to threats of economic pressure. Those were the conditions and the main conditions under which it was felt that the League of Nations could contribute to the peace of the world, could prevent disputes developing into wars, could see that either by arbitration or by some other means controversies between civilised States were never again to be permitted to develop into the horrors of a great war. But observe that not one of these conditions is fulfilled by the state of things with which we have got to deal in Armenia at the present moment. We are not dealing with States with clearly marked frontiers. There is no clearly marked frontier for Armenia. President Wilson has accepted the responsibility of laying down these frontiers, but so far nothing that I am aware of has been completed in that

respect. Again, we are not dealing with the action between civilised States; we are not dealing with people who are open to public opinion, to whom the publicity to which we attach so much importance will in the least appeal. What does Mustapha Kemal care about the opinion of the League of Nations, or the opinion of the civilised world, or the fact that before any tribunal of humane people his action will be condemned? To all these considerations he is perfectly indifferent. Again, one of the main weapons, the most important of all the weapons open to the League, is undoubtedly economic pressure. What economic pressure can you put upon Mustapha Kemal? He is not responsible for the finances of an organised State; he is not responsible for the commerce of Turkey-in-Asia; he is the leader for disorganised bands of brigands who are utterly insensible to all the motives to which the League of Nations most naturally appeals, and to which it looks in the first instance.

Now, that being so, we of the League of Nations have special difficulties to deal with. How are we going to deal with them? There seems to me to be no method at all of dealing with them unless you find a mandatory or some country or other which will fulfil the duties of a mandatory. And the reason why a mandatory is necessary is that unity of action is necessary. You cannot run an expedition in Asia Minor; you cannot have all the centralised effort required for an operation of difficulty or importance unless it is under a single Power. Ladies and Gentlemen, all the other mandatories have accepted the position of mandatory willingly and in the full belief that they have the power as well as the will to carry out from their own resources all the responsibilities which the position of a mandatory involves. Where are you going to find a mandatory who will, out of his own resources, carry out the work with regard to Armenia which France, for example, is ready to carry out with regard to Syria, or Britain is prepared to carry out with regard to Mesopotamia, or any other mandatory is prepared to carry out with regard to its mandated territories? If America had been ready and willing, she has the resources, she has the public spirit, she has the men, the money and the enthusiastic feeling which would have made her an ideal mandatory. She has not seen her way to accept that position, and it follows from that that you will have to look elsewhere to obtain the assistance which a mandatory alone can give you. And so far as the Council

are aware, you cannot find such a mandatory in any State of the world unless the other States of the world are prepared to guarantee it against loss, to provide it with the necessary financial assistance, and to provide it probably with the necessary aid in men and munitions.

That is a very difficult problem, and it is the problem which, if this resolution is carried, as I hope it will be carried, the Committee of the Assembly will have to face. I think that it must be evident to everybody that if anything effective is to be done, if we are to do more than receive telegrams, and, as the Hon. Representative of Serbia suggested, send telegrams, the Members of the League, the forty-one nations represented in this room, will have to give their assistance effectively in carrying out that great object. Now, if I am right in that, evidently the appeal can best be made to these forty-one nations by the Assembly of the League rather than by the Council of the League. The Council of the League has already made the attempt, in another connection and for another object, to collect money for what is deemed to be a great international purpose. The response has been inadequate. Perhaps it was that the Council could not speak for all the Members of the League in the same full sense that the Members of the League themselves collected in this room can speak. That may have been one reason. It may have been that the object itself did not appeal so strongly to the conscience of the world as the case of Armenia appeals. But however all that may be, the fact is that the only appeal as yet made for financial aid has not been a great success, and without financial aid, financial aid in which, as I think, all the nations of the League should take their part, I believe that we shall be confined and limited to protestations of goodwill without any effective action. Mr. President, let me say that protestations of good intentions and good-will are things which have been lavished on Armenia for a generation at least. For many, many years, all statesmen who have considered this question have felt the gravity of the problem; they have all in their separate measure endeavoured to do what they can, and what they have been able to do has been, I grieve to say, insignificant. It is a tragic situation. We stand like people on the shore looking at the survivors of a wreck holding on to their ship which is about to be finally foundered. We give them words of encouragement, we express our horror at their position and our

sympathy with their misfortunes, but so far we have not been fortunate enough to find a method of giving them effective aid. May the six gentlemen who will advise their colleagues of the Assembly if and when this motion is carried be more successful than their predecessors. I can assure them that, if they are, none will rejoice more than the Members of the Council and that the Members of the Council will be ready to give them every assistance in their power.

M. René VIVIANI (France)

Mr. BALFOUR (British Empire). - Mr. President, I only desire to clear my own mind and perhaps the minds of other members of the Assembly. I am right, I suppose, in thinking that M. Viviani and the French Delegation desire to see immediate steps taken by the Assembly, and that negotiations should at once be set on foot by some Power with Mustapha Kemal with the view of preserving the Armenians. If that is the proposal, it is surely one we should understand more clearly before accepting it. How can you negotiate or ask anyone to negotiate with Mustapha Kemal unless he has something to offer to Mustapha Kemal? How can our negotiator be in a position to offer anything until anxious consultation has gone on with the Powers concerned in the Turkish Treaty and the arrangements in Asia Minor? What likelihood is there that Mustapha Kemal, who, after all, is merely the head of an irregular band of brigands, what probability is there you have anything to offer him that he will take? You can only offer him one of two things: you can offer him money or you can offer him territory. Are you going to offer him either of those two things? If you are not, what possible means of persuasion do you think you have over him? These are questions which should be considered. There may be an answer to them; I do not deny it. I should like to see immediate steps taken, but I agree with M. Viviani that the idea of sending an expedition of sixty thousand or eighty thousand men to Armenia is of so difficult a character that we may well shrink from it, and if, therefore, negotiation will get us out of the difficulty, let us take that course and take it quickly. I am entirely in favour of that view, but I should like to know, before accepting the principle, what the French have in their minds, and to let them know, as we understand it, what negotiation is. Negotiation is a discussion between two civilised Powers in which one offers something to the other with a

mutual accommodation of interests. But in the position which exists at present in Asia Minor what can we do? Can we treat Kemal as a civilised Power; have we anything to offer him which he will take? We surely ought to consider these questions before committing ourselves to a scheme which may prove on examination to be inherently impossible. I should like to know exactly what the French Delegation mean by negotiation and how they propose to deal with the difficulty I have mentioned.

E. F. TUGAY'IN BALFOUR'A MEKTUBU

37 Boulevard James Fazy
Geneva
15.XII.20

To the Honorable
Mr. Balfour
Sir,

Owing to the difficulties of the voyage from Anatolia I could not reach here in time to be present at the inauguration of the League of Nations. It is only now that I have seen the account of your speech delivered on the 22nd of November and I feel compelled to make the following remark, copies of which I am forwarding to your colleagues:

The great war has revealed in a striking manner the emptiness of the much-praised European civilisation. The shameful degree to which the so-called Christian Powers of Europe have debased themselves in treating one another has proved beyond any doubt that the external appearance of that civilisation is merely skin deep. Hatred engendered by material greed proved to have sufficient power to blind even the most prominent intellectual and political leaders among you. But all the same your utterances in Geneva on the 2nd of November are most astonishing, emanating as they do from a ripe political leader who is reputed to have devoted as much of his activity to science and philosophy as to politics.

What justification have you Sir, to call Moustapha Kemal Pasha "a brigand", you who have acted in Turkey worse than any brigand

has ever done? Your incredible behaviour produced such an effect as to make a nation weary of fighting to summon all its energies and to rise as one man against your schemes of spoilation with an unflinching will to conquer her freedom. Are you going to answer my accusation in that customary hypocritical manner which is in vogue in your Parliament and Imperialist Press and pretend that your occupation has done nothing wrong in Turkey? I will give a brief summary of your misdeeds and if they appear in any way exaggerated, your position will enable you to make an inquiry and learn much more than I can say here.

After having signed the armistice and obtained passage through the Dardanelles which remained closed in your face as long as fighting continued (and where, by the way, the distinguished general whom you so unchivalrously call brigand has led the defense in a heroic manner against your monster engines of destruction), you have dishonoured your signature and landed troops contrary to the condition of the armistice. Your soldiers of civilisation inaugurated their landing by shooting sleeping Turkish soldiers at Shahzade Bachi Barracks and then you have indulged in a series of persecutions which surpass in horror all that you were pleased to attribute to the savage 'Huns' during the war. Hundreds of prominent men including ex-ministers, senators, deputies, writers, etc. were treated brutally and deported to Malta, simply because you knew them to be patriotic people.

You have also debased yourselves to the incredible degree of deporting to the same island some distinguished soldiers whose only guilt has been their fighting stubbornly against you.

You have interfered with the internal affairs of the country and after training the guns of your fleet on the disarmed city you have closed the parliament, upset ministries and brought to power traitors and succeeded in finding a non-Turkish delegation devoid of any legal credentials composed of a lunatic Mesopotamian, a comic Albanian and an Armenian renegade * to go to sign the shameful

* General Hadi Pasha was being treated in a private asylum only two months before going to Paris. Dr. Rıza Tevfik has been a paid clown in private societies of Constantinople, who has run away from the country since his return from Sèvres. The third delegate, Reshad Habys, is the proud son of a Sivas Armenian and a spy of Damad Ferid.

Treaty of Sèvres prepared in your Foreign Office. Of late the world had the opportunity of learning the contents of the archives of three foreign offices of Imperialist Russia, Germany and Austria, and we sincerely hope that in the very near future by the accession to power of a genuine Labour Party in England the contents of your Foreign office too will be revealed to the world without giving you a chance to destroy them. It is only then that with the collapse of that mighty fabric of lies built up by your cunning propaganda that the whole of the world including the most simple-minded people will realise the stupendous dose of your hypocrisy and see you in your true and sinister face(?).

You have implanted treacherously the Greeks in Smyrna and allowed them to indulge in fearful massacres during thirty six hours under the protection of your fleet.

The fall of Venizelos has also revealed the fact that not satisfied with asking the Greeks to invade Turkey, after having disarmed her by treachery, you have been supplying them with money and arms in order to enable them to continue the amputation of our homeland.

Awfulness is still ripe in Constantinople two years after the conclusion of the armistice and your occupation has been nothing short of a great calamity for the city. You still continue to turn out of their houses into the streets, without allowing them to take away their belongings, helpless people, patients, war widows and orphans, and you still refuse to pay them a penny for rent or for broken or stolen furniture.

If you are not aware of the facts enumerated above, your position allows you to order an enquiry and find out the above summary is only a part of the sad truth. As the representative of the country which is perpetrating all these crimes, you ought to have been the last man on the face of the earth to insult a distinguished patriot like Moustapha Kemal Pasha, who has already become one of the Chief artisans in a great and irresistible movement which is aiming at freeing a large area of the globe from the clutches of insatiable vultures.

What adjectives may I ask will you use then to qualify your famous compatriot General Dyer of Amritsar fame (*sic*) or the late Field-Marshal Lord Kitchener, who, not satisfied with the unparalleled

Mr. BALFOUR (British Empire). — Mr. President, I only desire to clear my own mind and perhaps the minds of other members of the Assembly. I am right, I suppose, in thinking that M. Viviani and the French Delegation desire to see immediate steps taken by the Assembly, and that negotiations should at once be set on foot by some Power with Mustapha Kemal with the view of preserving the Armenians. If that is the proposal, it is surely one we should understand more clearly before accepting it. How can you negotiate or ask anyone to negotiate with Mustapha Kemal unless he has something to offer to Mustapha Kemal? How can our negotiator be in a position to offer anything until anxious consultation has gone on with the Powers concerned in the Turkish Treaty and the arrangements in Asia Minor? What likelihood is there that Mustapha Kemal, who, after all, is merely the head of an irregular band of brigands, what probability is there you have anything to offer him that he will take? You can only offer him one of two things: you can offer him money or you can offer him territory. Are you going to offer him either of those two things? If you are not, what possible means of persuasion do you think you have over him? These are questions which should be considered. There may be an answer to them; I do not deny it. — I should like to see immediate steps taken, but I agree with M. Viviani that the idea of sending an expedition of sixty thousand or eighty thousand men to Armenia is of so difficult a character that we may well shrink from it, and if, therefore, negotiation will get us out of the difficulty, let us take that course and take it quickly. I am entirely in favour of that view, but I should like to know, before accepting the principle, what the French have in their minds, and to let them know, as we understand it, what negotiation is. Negotiation is a discussion between two civilised Powers in which one offers something to the other with a mutual accommodation of interests. But in the position which exists at present in Asia Minor what can we do? Can we treat Kemal as a civilised Power; have we anything to offer him which he will take? We surely ought to consider these questions before committing ourselves to a scheme which may prove on examination to be inherently impossible. I should like to know exactly

crime of ordering the killing of thousands of wounded dervishes on the battlefield of Omdurman, had dugged out the shrine of the Mahdi and thrown his remains into the Nile? I suppose these and similar criminals of your race who can subjugate defenseless people and annex new lands to your blood-stained empire are the men you consider heroes and great soldiers worthy of civilised empires, but in the opinion of the rest of the world they are nothing more than awful criminals and the nation that can subscribe thousands of pounds to a general Dyer or commemorate the hideous crime of Omdurman by raising its author to the rank of a national hero cannot but deserve the greatest contempt and horror of the human race.

Why should Moustapha Kemal Pasha care about the opinion of what you call civilised people or any tribunal of humane people? Who are the civilised people you are referring to and where and how do they express their opinion? And where are we to find the tribunal of humane people?

If any such people and such tribunals exist surely they cannot condemn a nation that is defending its existence heroically. Let them condemn you for having by your injustice driven Moustapha Kemal to fight against the high-handed brigandage which is striving to dismember Turkey and render us slaves of the despicable Greeks, whom you have treacherously implanted in our homeland; let them condemn you for not respecting your solemn pledges and dishonouring your signature and above all for being the permanent cause of misery and bloodshed in so many parts of the globe.

But what do you, you 'civilised people' care about the opinion of any League of Nations worthy of that name, or about the opinion of civilised people or the fact that your action would be condemned by any tribunal of humane people? Where are the Fourteen Points which were to constitute the foundation of the League of Nations, which you have disfigured so much that even the United States do not recognize it? Are you not ashamed to come here with such a hypocritical mask, after having distributed against their will millions of human beings including Germans, Austrians, Russians, Hungarians, Turks, Bulgarians, Montenegrains, etc. etc., and after having annexed to your abominable empire the countries of millions upon millions of human beings whose blood you are shedding daily in the most barbarous manner and advocate a plebiscite for Upper Silesia

and I don't know what microscopical part of Europe or to cry over the fate of some hundred thousands of Armenians who persistently create trouble for their neighbours and aim at grabbing other people's lands?

Why instead of posing hypocritically as the defender of the weak and meddling even for imaginary pretexts invented by your shameless imperialist Press or jingo politicians in the name of justice and humanity, with the affairs of all the nations of the world far or near whose strength you do not consider sufficient to harm you, why I say don't you apply plebiscite to Ireland, Egypt, Mesopotamia, India, etc., etc. and allow hundreds of millions of human beings who are groaning under your tyrannical exploitation to obtain their freedom? Why do you trouble yourself and journey in mid-winter to Geneva to occupy yourself with trifles while far more important problems are awaiting solution at home? Why do you turn a deaf ear to the heart-rending groans of hundreds of millions of your fellow-creatures enslaved by your merciless imperialism, which are filling with horror and compassion the hearts of the rest of mankind and invent atrocities outside your frontiers?

Why instead of occupying yourself with insignificant or imaginary questions don't you turn to Ireland, to . . . , to Mesopotamia? Why don't you turn to history and gaze at the ghastly sights of Denshevai, where perfectly innocent men of venerable age older than yourself are murdered by hanging in full sight of their grand children? Why don't you visit the battlefields of Omdurman, where your brave tommies are heroically bayonetting thousands of men wounded while defending their country against your aggression. Take your nephew and visit the concentration camps in South Africa and see how helpless women and children can be made to suffer, think of the Opium war waged for forcing the Chinese to consume the deadly drug, and ask your Belgian satellite Mr. La Fontain to invite you to Congo to show you how your distinguished allies are worthy of you. But the list is too long to be enumerated here in full and if you have not already felt a shudder and become overwhelmed by a deadly shame for having been the Prime Minister of that colossal structure of tyranny called the British Empire, go on heedless until watchful Providence, who knew how to punish Kitchener and bury him alive

in the storm of the Icy Sea for having buried the remains of the Mahdi in the Nile, will right all the wrongs committed by your vile greed and smite you too in that exemplary manner which is customary to him.

BALFOUR'UN KONUŞMASININ TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

Mr. BALFOUR (Britanya İmparatorluğu) — Önümüzde, ivedikle ele alınması gereken Ermeni kırımları sorunu ile ilgili olarak; biri Lord Robert Cecil, öteki ise, saygıdeğer Belçika temsilcisi tarafından sunulan iki öneri var. Lord Robert Cecil, Belçika önerisi lehine, kendi önerisini geri almaya hazır olduğunu söylemiş bulunuyor. Bu konudaki görüşümü açıklamama izin verilirse, Lord Robert'e tamamiyle katılıyorum. Kurul'un, ikinci öneriyi, ya da başka bir deyişle, ikinci öneriyle değiştirilen birinci öneriyi kabul etmesi gerektiği konusunda, M. Branting'in görüşünü paylaşıyorum.

M. Tittoni, Milletler Cemiyeti'nin bu çok büyük sorunu ele almanın bir yolunu bulmak için duyduğu kaygıyı dile getirerek, Konsey'in karşı karşıya bulunduğu güçlükler kısaca değindi. Gerçekten de, bu güçlükler son derece ciddi olup, kanımca, Kurul, bugüne değin Konsey'i başarısızlığa uğratan bu güçlükleri yenmenin yolunu bulabilirse, sesini daha büyük bir yetkiyle duyuracaktır. Kurul'un bu konuda aracılık etmesini istemek için bir çok neden vardır.

Bir an için, elimizden gelirse Ermenilere yardım etme gereksinmesini bir yana bırakarak, bizi engelleyen pratik güçlükleri düşünelim. İyi niyet iyi siyasetin temelidir; ama gerçekleştirme yolu bulunamazsa, başlıbaşına iyi niyet hiç bir işe yaramaz. Kurul'daki arkadaşlarımın, Konsey'in karşılaştığı ve sırası gelince Kurul'un da karşılaşacağı en önemli güçlüklerden birinin farkına varacaklarını umarım. Bu güçlük, Antlaşma'da ifadesini bulan Milletler Cemiyeti örgütünün düzenlenişinde, Ermenistan'da karşılaştığımız türden bir durumun öngörülmemiş olmasıdır.

Antlaşma, sınırları açık seçik belli, uygar dünya kamuoyunun etkilerine ve son çare olarak başvurulacak ekonomik baskı tehdidinde açık olan, düzenli devletler gözönünde bulundurulacak hazırlanmıştır. Milletler Cemiyeti'nin dünya barışına katkıda bulunabileceği, anlaşmazlıkların savaflara dönüşmesini önleyebileceği, uygar devletler arasındaki uyuşmazlıkların büyük bir savaşın dehşetine dönüş-

mesini yargıcılık (hakemlik) ya da başka yollarla engelleyebileceği başlıca koşullar bunlardı. Bu koşulların hiç birinin şu anda Ermenistan'da ele almamız gereken duruma uymadığını görüyoruz. Kesin sınırları olan devletlerle karşı karşıya değiliz. Ermenistan'ın sınırları kesinlikle saptanmış değildir. Başkan Wilson bu sınırların saptanması sorumluluğunu üstüne almıştı. Ancak, bildiğimce, bu konuda bugüne değin hiç bir şey yapılmamıştır. Söz konusu olan, uygar devletler arasındaki ilişkiler de değildir; kamuoyuna karşı duyarlı ve bizim öylesine önem verdiğimiz kamuya açık olmanın en küçük ölçüde bile olsa etkileyebileceği insanlar karşısında da bulunmuyoruz. Mustafa Kemal, Milletler Cemiyeti'nin ya da uygar dünyanın görüşüne, yahut insancıl bir yargı kurulunun, davranışlarından ötürü kendisini kınamasına aldırır mı? O, bütün bunlara karşı tam anlamıyla ilgisizdir. Kuşkusuz, Milletler Cemiyeti'nin elindeki silâhların en önemlisi ekonomik baskıdır. Mustafa Kemal'e nasıl bir ekonomik baskı yapabilirsiniz? O, ne, düzenli bir devletin malî işlerinden, ne de Asya Türkiye'sinin (Anadolu'nun) ticaretinden sorumludur; Milletler Cemiyeti'nin en doğal olarak seslendiği ve birinci planda önem verdiği güdülere (saiklere) karşı alabildiğine duyarsız olan düzensiz bir eşkıya takımının başıdır.

Bu durumda, Milletler Cemiyeti üyesi olan bizler özel güçlüklerle karşı karşıya bulunuyoruz. Bu güçlüklerin üstesinden nasıl geleceğiz? Bana öyle görünüyor ki, bir mandater devlet, ya da mandater devletin görevlerini yerine getirecek bir ülke bulmadıkça bu güçlükleri yenmenin yolu yoktur. Bir mandatere gerek duyulmasının nedeni, davranış birliği sağlama zorunludur. Ön Asya'ya bir sefer yapamazsınız; güç ve önemli bir harekât için gerekli çabaları, bir devlet üstlenmedikçe, tek bir merkezden yönetmek olanaksızdır. Bütün mandater devletler, mandaterliği gönüllü olarak ve mandaterliğin içerdiği tüm sorumlulukları yalnız kendi olanaklarıyla üstlenme gücüne ve iradesine sahip olduklarını tam bir inançla kabul etmişlerdir. Salt kendi olanaklarıyla Ermenistan'da; örneğin Fransa'nın Suriye'de, ya da İngiltere'nin Mezopotamya'da yahut başka bir mandaterin, mandası altındaki ülkede üstlenmeye hazır oldukları görevleri yerine getirecek bir mandater devleti nerede bulacaksınız? Eğer Amerika bu konuda gönüllü ve hazır olsaydı, gerekli olanaklara, kamu ruhuna, insan gücüne, paraya ve bir mandater devlette aranan tüm niteliklere sahip bir devlet olarak, ideal bir mandater

olurdu. Oysa, Amerika, bir manda kabul etmeyi uygun bulmamıştır. Bu nedenle, sizler, ancak bir mandaterin sağlayabileceği yardımı bir başka yerde aramak durumunda bulunuyorsunuz. Ancak, Konsey, dünyanın öteki devletleri, uğrayabileceği zararlara karşı kendisine güvence vermeye, gerekli malî yardımı sağlamaya, insan gücü ve mühimmat gereksinmelerini karşılamaya hazır olmadıkça, böyle bir mandayı kabul edecek hiç bir devletin bulunamayacağını bilincindedir. Bu önerge kabul edilirse —ki kabul edileceğini umuyorum —Kurul, bu çok çetin sorunla karşı karşıya kalacaktır. Yalnızca telgraflar almanın ve saygıdeğer Sırbistan temsilcisinin belirttiği gibi, telgraflar çekmenin ötesinde, gerçekten etkili bir şey yapmak istiyorsak, kanım şudur ki, bu salonda temsil edilen Milletler Cemiyeti'nin kırk bir üyesinin, bu amacı gerçekleştirmeye yardımcı olmaları gereği herkes için açıktır. Bu görüşüm doğruysa, bu kırk bir ülkeye, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin değil, Milletler Cemiyeti Kurulu'nun çağrıda bulunmasının çok daha uygun olacağı açıktır. Konsey, daha önce başka bir konuda ve başka bir gaye ile önemli bir uluslararası amacı gerçekleştirmek üzere para toplamak için üye devletlere çağrıda bulunmayı denemiştir. Ama beklenen sonuç alınamamıştır. Bunun nedeni, belki de, Konsey'in, Cemiyet'in bütün üyeleri adına, bu salonda toplanmış bulunan Milletler Cemiyeti üyelerinin kendilerinin duyurabilecekleri ölçüde tam anlamıyla sesini duyuramamış olmasıdır. Belki de, güdülen amaç, Ermenistan'ın durumu ölçüsünde güçlü bir biçimde dünyanın vicdanına seslenmiyordu. Ama, nedeni ne olursa olsun, bugüne değin, malî yardım konusunda üye ülkelere yapılmış olan tek çağrı pek de başarılı olmamıştır. Milletler Cemiyeti'nin bütün üyelerinin katılmalarını gerekli gördüğüm malî yardım olmaksızın, etkili bir sonuç doğurmayan iyi niyet gösterilerinin ötesine geçemeyeceğimize inanıyorum.

Sayın Başkan izin verirlerse, yıllardır Ermenistan için beslenen iyi niyetlerin bol bol dile getirilmiş olduğunu söylemek isterim. Yıllar yılı bu konuyu inceleyen devlet adamlarının hepsi de, sorunun ağırlığını duymuşlar, kendi adlarına ellerinden geleni yapmak için çaba harcamışlar, ama üzülererek söylüyorum, yapabildikleri çok önemsiz olmuştur. Trajik bir durum söz konusudur. Bizler, kıyıda durmuş, bir deniz kazasından nasılsa kurtulan, ama eninde sonunda batması kaçınılmaz olan gemiye tutunmaya çalışan yolcuları seyredenlere benziyoruz. Onları yüreklendirici sözler söylüyoruz; durum-

larından kapıldığımız dehşeti, felâketlerinden ötürü duygularını bölüştüğümüzü dile getiriyoruz; ama bugüne değin onlara etkili bir biçimde yardım etmenin yolunu bulabilmiş değiliz. Önerge kabul edilecek olursa, seçilecek altı kurul üyesinin kendilerinden önceki meslekdaşlarından daha başarılı olmalarını dileyelim. Bu başarıdan, hiç kimsenin Konsey üyeleri kadar sevinç duyamayacağı ve Konsey üyelerinin onlara ellerinden gelen her türlü yardımı sağlamaya hazır oldukları konusunda kendilerine güvence verebilirim.

(M. Réne VIVIANI [Fransa]'nin konuşması)

Mr. BALFOUR (Britanya İmparatorluğu) — Sayın Başkan, yalnızca görüşümü ve bu arada belki de öteki üyelerin görüşlerini açıklığa kavuşturmak istiyorum. Anladığıma göre, M. Viviani ve Fransız delegasyonu, Kurul'un hemen gerekli tedbirleri almasını ve Ermenileri korumak için bir devletin Mustafa Kemal'le görüşmelere girişmesini istiyorlar. Önerilen bu ise, böyle bir öneriyi kabul etmeden önce niteliğini daha açık seçik olarak anlamamız gerekir. Mustafa Kemal'e önerilecek bir şey olmadıkça, onunla nasıl görüşebilir, ya da başka birinin onunla görüşmesini nasıl isteyebilirsiniz? Mustafa Kemal'le görüşmek üzere seçeceğimiz devlet, Türkiye ile Barış Antlaşması'nı ve Küçük Asya (Anadolu) ile ilgili anlaşmaları imzalayan devletlere danışmadan, ona nasıl bir öneride bulunabilir? Eninde sonunda düzensiz bir eşkiya takımının başı olan Mustafa Kemal'e, kabul edebileceği bir öneride bulunma olasılığı var mıdır? Ona ancak iki şey önerebilirsiniz: para ya da toprak. Bunlardan birini Mustafa Kemal'e önerecek misiniz? Önermiyecekseniz, onu ikna etmek için başka ne gibi bir yol düşünüyorsunuz? Bunlar, üstünde düşünülmesi gereken sorulardır. Bu sorulara bir karşılık bulunabilir; bunu yadsımıyorum. Gerekli tedbirlerin hemen alınmasını ben de diliyorum, ama M. Viviani'nin, Ermenistan'a 60,000 ya da 80,000 kişilik bir kuvvet göndermenin çok çetin bir girişim olacağı, bu nedenle de bundan kaçınmamızın doğru olacağı yolundaki görüşüne katılıyorum. Güçlüklerin üstesinden görüşme yoluyla geleceksek, hiç vakit kaybetmeden görüşmelere başlayalım. Bu görüşe tamamiyle katılıyorum. Ancak, görüşmelere başlanmasını ilke olarak kabul etmeden önce, Fransızların görüşünün ne olduğunu bilmek ve bizim, görüşmeden ne anladığımızı açıklamak istiyorum. “Görüşme” iki uygar devlet arasında olur ve bu devletlerden biri, ötekine, iki tarafın karşılıklı

çıkarlarını uzlaştırıcı bir öneride bulunur. Küçük Asya'nın bugünkü durumu karşısında ne yapabiliriz? Mustafa Kemal'e uygar bir devlete davrandığımız gibi davranabilir miyiz? Ona, kabul edeceği bir öneride bulunabilir miyiz? Bir kez daha incelendiğinde, özü gereği uygulanamayacağı ortaya çıkabilecek olan bir tasarıya girişmeden önce bu sorular üstünde düşünmemiz gerekir. Fransız delegasyonunun, "görüşme" sözüyle neyi anlatmak istediklerini ve az önce sözünü ettiğim güçlüğü nasıl yenmeyi önerdiklerini tam olarak bilmek isterdim.

E. F. TUGAY'IN BALFOUR'A MERTUBUNUN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

37 Boulevard James Fazy
Cenevre
15.XII.20

Sayın Bay Balfour,

Anadolu'dan dönüş yolculuğumda karşılaştığım güçlükler nedeniyle buraya zamanında varamadığım için, Milletler Cemiyeti'nin açılışında bulunamadım. Bu nedenle de, 22 Kasım'da yaptığımız konuşmanın metnini ancak şimdi görebildim. Bu konuda, birer nüshasını meslekdaşlarınıza gönderdiğim, aşağıdaki açıklamayı yapmak zorunluğunu duyuyorum:

Büyük savaş, öylesine övülen Avrupa uygarlığının boşluğunu çarpıcı bir biçimde ortaya koymuştur. Avrupa'nın sözde Hristiyan devletlerinin birbirlerine karşı davranışlarında kendilerini utanç verici ölçülerde alçaltmaları, bu uygarlığın dış görünüşünün yüzeysel olmaktan öte bir anlam taşımadığını kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde kanıtlamıştır. Madde açlığının doğurduğu nefretin, içindeki en seçkin aydınların ve siyasal önderlerin bile gözlerini kör etmeye yetecek güçte olduğu ortaya çıkmıştır. Gene de, 22 Kasım'da, Cenevre'de söylediğiniz sözler, sizin gibi, çabalarını siyasete olduğu kadar bilim ve felsefeye adamakla ün yapmış olgun bir siyaset adamının ağzından çıktığı için çok şaşırtıcıdır.

Mustafa Kemal'e "eşkiya" demek için nasıl bir gerekçeye sahipsiniz? Siz ki, Türkiye'de, gelmiş geçmiş tüm eşkiyalardan çok daha kötü davrandınız. İnanılmaz davranışlarınız, savaştan yorgun

düşmüş bir ulusun, yağma planlarınıza karşı tüm güçlerini toplayarak sarsılmaz bir irade ile, özgürlüğünü kazanmak için tek bir insan gibi ayağa kalkmasına yol açmıştır. Bu suçlayışma, Parlamento'nuzda ve emperyalist basınınızda öylesine beğenilen her zamanki ikiyüzlülüğünüzle karşılık vererek, işgalinizin Türkiye'ye hiç bir zarar vermediğini mi söylemeye yelteneceksiniz? Size, davranışlarınızın kısa bir özetini vereceğim. Söylieceklerim herhangi bir biçimde abartmalı görünecek olursa, durumunuz, size, bir araştırma yaparak, benim burada söyleyebileceklerimden çok daha fazlasını öğrenme olanağı sağlayacaktır.

Ateşkes Anlaşması'nı imzalayıp da, savaş süresince yüzünüze kapatılmış olan (sizin, mertliğe sığmaz bir biçimde "eşkıya" diye nitelediğiniz seçkin generalin, dev tahrip makinelerinize karşı yiğitçe savunduğu) Boğazlardan geçiş hakkını elde ettikten sonra, imzanızı hiçe sayarak, Anlaşma koşullarına aykırı bir davranışla birliklerinizi karaya çıkardınız. "Uygar" askerleriniz, karaya çıkışlarını, Şehzadebaşı kışlarındaki Türk askerlerine uykuda ateş ederek kutladılar. Sonra da, savaş sırasında, vahşi "Hunlara" yüklemekten tat duyduğunuz bütün davranışları aşan bir dizi korkunç kovuşturmalara giriştiniz. Aralarında eski bakanların, senatörlerin, mebusların, yazarların vb. bulunduğu yüzlerce seçkin insan, sırf onların yurtsever olduklarını bildiğiniz için zulüm görmüşler, Malta'ya sürülmüşlerdir.

Tek suçları size karşı dirençle savaşmak olan seçkin askerleri Malta'ya sürerek, kendinizi utanılacak derecede alçalttınız. Ülkenin işlerine karıştınız. Donanmanızın toplarını silâhsız kentin üstünde denedikten sonra, Meclis'i kapattınız; bakanlıkları karıştırdınız; hainleri işbaşına getirdiniz. Sonra da, Dışişleri Bakanlığınızda hazırlanan utanç verici Sèvres Anlaşması'nı imzalatmak için, deli bir Mezopotamyalı, gülünç bir Arnavut ve dönme bir Ermeniden⁸ oluşan ve hukuk açısından hiç bir temsil gücü olmayan bir heyet kurmayı başardınız. Son zamanlarda, dünya, üç devletin; emperyalist Rusya, Almanya ve Avusturya dışişleri bakanlıklarının arşiv-

⁸ Hadi Paşa, daha Paris'e gitmeden iki ay önce özel bir klinikte tedavi ediliyordu. Dr. Rıza Tefrik, İstanbul'da, özel topluluklarda parayla soytarınlık yapan biri olup, Sèvres dönüşü ülkeden kaçmıştır. Heyetin üçüncü üyesi olan Reşat Halis ise, Sivas'lı bir Ermeninin kendini beğenmiş oğlu ve Damat Ferit'in casusu idi. (Bu not, E. F. Tugay'ındır).

lerinin içeriğini öğrenme olanağını bulmuştur. Umarız ki, çok yakın bir gelecekte, İngiltere’de gerçek bir İşçi Partisi’nin işbaşına gelmesiyle, Dışişleri Bakanlığımızdaki belgeler de, size onları yok etme olanağı verilmeksizin, dünya kamuoyuna açıklanacaktır. Ancak o zaman, sinsi propagandanızın kurduğu, temeli yalanlardan oluşan o kocaman yapının çökmesiyle bütün dünya, en safdil olanlar bile, ikiyüzlülüğünüzün ne şaşılacak ölçülere vardığını anlayacak, sizi gerçek ve uğursuz yüzünüzle (?) görecektir.

Yunanlıları İzmir’e yerleştirerek, donanmanızın güvencesi altında otuz altı saat boyunca korkunç kırımlara girişmelerine izin verdiniz.

Venizelos’un düşüşü, Türkiye’yi haince silâhsızlandırdıktan sonra, Yunanlıların Türkiye’yi istilâ etmelerini sağlamakla yetinmediğinizi, yurdumuzu parçalamayı sürdürebilmeleri için onlara para ve silâh verdiğinizi de ortaya koymuştur.

Ateşkesin imzalanmasından bu yana iki yıl geçmesine karşın, İstanbul’da dehşet hâlâ sürmektedir. İşgaliniz, İstanbul kenti için büyük bir felâket olmuştur. Çaresiz insanları, hastaları, savaş dul ve yetimlerini, eşyalarını almalarına bile izin vermeksizin, evlerinden çıkarıyor, sokağa atıyor, kira ya da kırılan yahut çalınan eşyalarına karşılık tek kuruş bile ödemiyorsunuz.

Yukarıda sıralanan gerçekleri bilmiyorsanız, bir araştırma yaptırarak, özetini verdiğim olayların, acı gerçeğin yalnızca bir kısmı olduğunu öğrenebilirsiniz. Bütün bu suçları işleyen devletin temsilcisi olarak, yeryüzünün büyük bir bölümünü, doymak bilmez akbabaların pençesinden kurtarmak amacını güden büyük ve karşı durulmaz bir hareketin başlıca yürütücülerinden biri olan Mustafa Kemal Paşa gibi seçkin bir yurtsevere hakaret edebilecek en son insan olmanız gerekirdi.

Yurtdaşınız General Dyer’i, ya da Omdurman (Ümm-ü Dürmân) savaş⁹ alanında binlerce yaralı derviş’in öldürülmesi için buyruk vererek eşine rastlanmayan bir cinayet işlemekle yetinmeyip, Mehdî¹⁰ nin mezarını kazdırarak cesedini Nil’e atan Mareşal Lord Kitchener’i¹¹

⁹ Ümm-ü Dürmân savaş⁹ 2 Eylül 898’de oldu.

¹⁰ 1881’de kendisini Mehdî olarak ilân eden Muhammed Ahmed b. es-Seyyid Abdullah (ölümü: 22 Haziran 1885).

¹¹ Sir (sonradan Lord) Herbert Kitchener, 1899’a kadar Sudan Genel Valisi idi.

nitelemek için hangi sıfatları kullanacağınızı bilmek isterdim. Kanımca, savunmasız halklara boyun eğdirerek, kanla yoğrulmuş imparatorluğunuza yeni topraklar katabilen, sizin soyunuzdan gelme bu ve benzeri canileri, uygar imparatorluklara lâıyk büyük askerler, kahramanlar olarak görüyorsunuz. Ama bütün dünyanın gözünde bu gibi kimseler korkunç canilerden başka bir şey değıldirler. İnsanlık, bir General Dyer'e binlerce sterlin ayıran, ya da iğrenç Omdurman cinayetini, bu cinayeti işleyen kişiyi bir ulusal kahraman düzeyine yükselterek kutlayan bir ulus karşısında ancak küçümseme ve dehşet duyar.

Mustafa Kemal, sizin "uygar dünya" diye nitelediğiniz ulusların, ya da herhangi bir "insancıl yargı kurulu"nun görüşüne ne diye önem versin? Sözünu ettiğiniz uygar insanlar kimlerdir? Düşüncelerini nerede ve nasıl dile getiriyorlar? İnsancıl kimselerden oluşan bir yargı kurulunu nerede bulacağız?

Eğer böyle insanlar ve böyle yargı kurulları varsa, bunların, varlığını yiğitçe savunan bir ulusu suçlayamayacakları kuşkusuzdur. Türkiye'yi parçalamaya, bizleri haince yurdumuza yerleştirdiğiniz Yunanlıların tutsağı durumuna düşürmeye çalışan eşkıyalığa karşı Mustafa Kemal'i savaşmaya iten haksızlığınızdan ötürü, asıl sizleri suçlayacaklardır. Verdiğiniz sözleri yerine getirmediğiniz, imzanızı hiçe saydığınız, en çok da, dünyanın bir çok yerlerinde sürekli olarak büyük acılara ve kan dökülmesine yol açtığınız için suçlayacaklardır sizi.

Siz "uygar insanlar", adına lâıyk bir uluslar cemiyetinin ya da gerçekten uygar olan insanların görüşlerine, yahut davranışlarınızın insancıl bir yargı kurulunca suçlandırılmasına aldırır mısınız ki? Milletler Cemiyeti'nin temelini oluşturan on dört ilke, öylesine değiştirip bozduğunuz, Amerika Birleşik Devletleri'nin bile artık tanıyamaz olduğı on dört ilke nerede kaldı? Milyonlarca Alman, Avusturyalı, Rus, Bulgar, Türk, Macar, Montenegrolu (Karadağılı) vb. vb.'yi iradelerine rağmen dağıttıktan, her gün en vahşî bir biçimde kanlarını akıttığımız milyonlarca insanın ülkelerini iğrenç imparatorluğunuza kattıktan sonra, yüzünüze iki yüzlü bir maske takarak buraya gelip, Yukarı Silezya'da, ya da Avrupa'nın bilmem hangi mikroskobik parçasında plebisit istemeye, yahut komşuları için sürekli olarak mesele çıkaran ve başkalarının topraklarını zorla ele

geçirmeyi amaç edinen bir kaç yüzbin Ermeninin alinyazısı için gözyaşı dökmeye utanmıyor musunuz?

İkiyüzlülük edip güçsüzlerin savunucusu gibi görünmeye yeltenecek, utanç duygusundan yoksun emperyalist basınınızın, ya da aşırı ulusçu politikacılarınızın uydurdukları hayal ürünü bahanelerle, size zarar verebilecek güçte görmediğiniz dünyanın uzak yakın bütün uluslarının işlerine karışacak yerde, niye İrlanda'da, Mısır'da, Mezopotamya'da, Hindistan'da, vb. vb. plebisit uygulayarak, zorbaca sömürünüz altında inleyen yüz milyonlarca insanın özgürlüklerini kazanmalarına izin vermiyorsunuz? Kendi ülkenizde çok daha önemli sorunlar çözüm beklerken, neden, küçücük işlerle uğraşmak için, bu kış kıyamette bunca sıkıntıya katlanıp, bunca yolu göze alarak, ta Cenevre'ye gidiyorsunuz? Niçin, acıma bilmez emperyalizminizin tutsağı olan yüz milyonlarca insanın, sizden başka tüm insanlığın yüreğini dehşet ve acımayla dolduran yürek delici inleyişlerine kulaklarınızı tıkayarak, sınırlarınızın dışında kıyımlar yaratıyorsunuz?

Önemsiz ya da hayal ürünü sorunlarla uğraşacak yerde, neden İrlanda'ya, . . . 'ya¹², Mezopotamya'ya dönüp bakmıyorsunuz? Niçin gözlerinizi tarihe çevirip, hiç mi hiç suçu olmayan sizden yaşlı insanların, torunlarının gözleri önünde asıldıkları Denshevai'nin dehşet verici görünümüne bakmıyorsunuz? Niçin Omdurman savaş alanlarını, saldırganlığınıza karşı yurtlarını savunurken yaralanan binlerce cesur erleriniz tarafından yığıtçe! süngülendikleri yerleri gidip görmüyorsunuz? Yeğeninizi yanınıza alıp Güney Afrika'daki toplama kamplarını ziyaret edin. Çaresiz kadınlarla çocuklara nasıl acı çektirilebileceğini göreceksiniz. Çinlileri öldürücü afyonu almaya zorlamak için açılan afyon savaşını düşünün. Belçikalı uydunuz Bay Lafontaine'e söyleyin: sizi Kongo'ya çağırıp, seçkin dostlarınızın size ne denli lâıyk olduklarını göstereyin. Bütün bunların listesi burada sıralanamıyacak kadar uzun. Anlattıklarım, Britanya İmparatorluğu denen o dev zulüm yapısının Başbakanı olduğunuz için öldürücü bir utançla ürpermenize yetmediyse, Kitchener'i Mehdi'nin cesedini Nil nehrine attığı için Buz Denizi'nde çıkan fırtınada diri diri sulara gömerek cezalandıran, o gözünden hiç bir şey kaçmayan Tanrı, doymakbilmezliğiniz yüzünden işlediğiniz tüm kötülükleri iyiliğe dönüştürerek, ibret alınacak bir biçimde sizin de belâmızı verinceye dek, hiç bir şeye aldırmaksızın bildiğiniz yolda yürümeğe devam edin.

¹² Burada bir kelime okunamamıştır.

